

SUBCOLLECTORES APOSTOLICI U DALMATINSKIM BISKUPIJAMA U RANOME NOVOM VIJEKU (16. – 18. ST.)*

Zdenko Dundović

Teološko-katehetski odjel
Sveučilišta u Zadru
zdundovic@unizd.hr

UDK 336.22:272](497.583)*15/17*
<https://doi.org/10.34075/cs.58.4.2>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 2/2023.

Sažetak

Arhivsko gradivo mletačke magistrature „Soprintendenti alle decime del clero“ vrijedno je povijesno vrelo za proučavanje crkvene ekonomske povijesti dalmatinskih biskupija tijekom mletačke uprave u ranome novom vijeku. Spomenuta magistratura spadala je u red državnih financijskih tijela, a temeljna joj je zadaća, od službene uspostave 1586. godine, bila regulirati fiskalna pitanja u odnosu na crkvene subjekte na području Mletačke Republike. Na temelju proučavanja spisa pohranjenih u fondu magistrature u Državnom arhivu u Veneciji u radu se nastojalo dati kraći povijesni prikaz načina izbora i djelovanja podsakupljača papinske desetine u dalmatinskim nad/biskupijama u ranome novom vijeku te prikazati poteškoće s kojima su se susretali. Na koncu rada donosi se popis podsakupljača papinske desetine u dalmatinskim biskupijama na temelju ekstrahiranih podataka u istraženim arhivskim spisima.

Ključne riječi: podsakupljači papinske desetine, dalmatinske nad/biskupije, rani novi vijek, Mletačka Republika.

UVOD

O apostolskim sakupljačima desetine u hrvatskoj historiografiji nema puno podataka. Kraći prikaz njihove povijesne ustanove i djelovanja dala je Jadranka Neralić.¹ Upravo je njezin rad bio poticaj pokušaju prikaza djelovanja podsakupljača (*subcollectores*) papin-

* Rad je napisan u sklopu znanstvenog projekta „Moderne europske diplomacije i istočnojadranski prostor“ koji financira Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta: IP-2019-04-7244, akronim: MEDEA, voditeljica projekta: prof. dr. sc. Jadranka Neralić).

¹ Jadranka Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, Književni krug, Split, 2007., 80-82.

ske desetine na području dalmatinskih biskupija tijekom mletačke uprave u razdoblju ranoga novog vijeka (16. – 18. st.). Naime, u raspravi o podsakupljačima papinske desetine u Dalmaciji navodi se da je o njima „malo vijesti te da nije potpuno jasan čak niti odgovor na pitanja za koje su pristojbe oni uopće odgovorni, i kako se njihova aktivnost očituje na opću situaciju u Dalmaciji“.² Nužno je naglasiti da je istraživanje J. Neralić o apostolskim sakupljačima i podsakupljačima ponajprije usmjereno na razvijeni i kasni srednji vijek, dok je u fokusu ovoga rada pitanje podsakupljača papinske desetine u ranome novom vijeku na području Mletačke Dalmacije i Albanije, s povijesnim osobitostima koje su bitno utjecale na fiskalnu politiku države i Crkve na tome prostoru, ovisno o specifičnome odnosu Venecije i Rima, nerijetko obilježene nesuglasicama i protivnostima, što je konačno rezultiralo i interdiktom pape Pavla V. (1605. – 1621.) Mletačke Republike 17. travnja 1606. godine.³

Ekonomski i geopolitički interesi Mletačke Republike nisu uvijek bili u skladu s interesima Papinske Države. Venecija je neosporno bila katolički grad, ali je ljubomorno nastojala očuvati svoju autonomiju u odnosu na Rim, zbog čega se nerijetko sukobljavala s papinskim autoritetom. S obzirom na to da je Mletačka Republika graničila s Papinskom Državom, grad na lagunama preuzeo je na sebe ulogu branitelja slobode na Apeninskome poluotoku tijekom ratova u kojima se on sukobljavao s papom, habsburškim carem, francuskim i španjolskim kraljem. Unutar tih sukoba kult sv. Marka u Veneciji zauzimao je važno mjesto jer se percipirao kao izravan pandan kultu sv. Petra u Rimu, a uz to je Venecija imala svoga patrijarha, dok je u Rimu stolovao biskup.⁴ Upravo je mletački patrijarhat činio okosnicu obrane političko-religioznih konotacija *Serenissime* u odnosu na Rim, a apsolutna kontrola nad srcem mletačke religioznosti – duždevom kapelom sv. Marka – odražavala je poimanje mletačke države, u njezinoj sakralnoj veličini, o uzvišenosti civilnih i religioznih ideala, u kojoj se ostvarivao idealan spoj religioznih osjećaja i patriotizma, nauštrb papinske jurisdikcije nad Crkvom u Mletačkoj Republici.⁵ Stoga se odnos Venecije i Rima može okarakterizirati trajnom atmosferom nepovjerenja.

² J. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 82.

³ O zamršenim odnosima Venecije i Rima te političkoj pozadini tih odnosa vidi više kod: Gaetano Cozzi, Michael Knapton, Giovanni Scarabello, *Povijest Venecije*, sv. II, Izdanja Antibarbarus d. o. o., Zagreb, 2007.

⁴ Usp. Gherardo Orthali, Giorgio Cracco, Gaetano Cozzi, Michael Knapton, *Povijest Venecije*, sv. I, Izdanja Antibarbarus d. o. o., Zagreb, 2007., 61-62; 127-133.

⁵ Usp. G. Cozzi i dr., *Povijest Venecije*, sv. II., 43.

Unutar tih razmirica provlačilo se, između ostaloga, pitanje oporezivanja crkvenih nadarbina na području Mletačke Republike, nad kojima je ingerenciju imala Sveta Stolica, čiji se sustav oporezivanja razvijao i formirao u dugom nizu stoljeća.⁶ Uz to, papinski sustav oporezivanja protezao se na dvije razine – eklezijalnoj i državnoj – s obzirom na to da je rimski papa bio poglavar Katoličke Crkve, ali i poglavar Papinske Države te je na taj način ubirao dvostruki porez – crkveni i svjetovni.⁷ Osim toga, pitanje oporezivanja crkvenih nadarbina od strane svjetovne vlasti na suverenom prostoru bilo je podložno papinskom autoritetu, zbog čega se – u našem slučaju – mletačko zakonodavstvo tijekom ranoga novog vijeka trsilo sebi osigurati povlastice i privilegije unutar vlastitog sustava oporezivanja neovisno o stavu Svete Stolice,⁸ što je Mletačka Republika dijelom i ostvarila u drugoj polovini 18. stoljeća. Oslonac izmjene fiskalne politike mletačkih državnih vlasti u odnosu na crkvene čimbenike na području dominija u drugoj polovini 18. stoljeća sažet je u poimanju dužda kao dobroga vladara kome je pridržana briga o svim podanicima na području Mletačke Republike, komu je stoga bilo pridržano pravo da se koristi svim potrebnim sredstvima radi postizanja općega dobra. U tome je prednjačio novac te se Mletačka Republika koristila pravom njegova prikupljanja putem fiskalnih nameta podanicima i strancima, koji su bili dužni participirati u dobru države, zbog čega ni crkvene osobe (ni institucije) nisu mogle biti izuzete od plaćanja poreza.⁹

1. POVIJESNI PRIKAZ DODJELE PAPINSKE DESETINE MLETAČKOJ REPUBLICI

Za daljnju raspravu nužno je ukratko razmotriti razliku između pojmova *crkvena desetina* i *papinska desetina*. Pod pojmom *crkvena desetina* načelno se podrazumijeva deseti dio prinosa s

⁶ O tome više kod: J. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 57-80.

⁷ O toj problematici vidi više kod: Wolfgang Reinhard, *Finanza pontificia, sistema beneficiale e finanza statale nell'età confessionale, Fisco religione Stato nell'età confessionale* (ur. Hermann Kellenbenz – Paolo Prodi), Società editrice il Mulino, Bologna, 1989., 459-504.

⁸ O razvoju mletačkoga sustava oporezivanja tijekom ranoga novog vijeka vidi: Luciano Pezzolo, *Il fisco dei veneziani. Finanza pubblica ed economia tra XV e XVII secolo*, Cierre Edizioni, Verona, 2003.

⁹ Usp. Giuseppe DEL TORRE, *La politica ecclesiastica della Repubblica di Venezia nell'età moderna: la fiscalità, Fisco religione Stato nell'età confessionale* (ur. Hermann Kellenbenz – Paolo Prodi), Società editrice il Mulino, Bologna, 1989., 419-420.

određenih crkvenih nadarbina (župa, kanonikata, samostanskih i biskupskih posjeda i sl.), koji se uglavnom plaćao nadarbeniku (župniku, kanoniku, samostanu ili biskupskoj menzi...) u naturi (žitarice, vino, stoka...) na temelju beneficijarnoga prava za njegovo/njihovo osobno uzdržavanje i za uzdržavanje crkava, kapela ili oltara pod čijim titulom se nadarbeniku dodjeljivala pojedina crkvena nadarbina. Crkvenu desetinu podavali su vjernici (župljani pojedinih župa), zakupci crkvenih zemljišnih posjeda te svi zemljoposjednici. Uz to, postojale su specifične desetine, povezane s određenim geografskim područjima, poput primjerice *kraljevske desetine* na Siciliji.¹⁰ Pojam *papinska desetina* odnosi se na porezni prihod koji su nadarbenici (uživatelji pojedine crkvene nadarbine) uplaćivali u apostolsku komoru (papinsku blagajnu) na temelju procjene vrijednosti njihove nadarbine, i to isključivo u novcu. Od 12. stoljeća nerijetko su pape tražili od kršćana izvanredne doprinose u vidu desetine osobito u vrijeme križarskih pohoda, borbi protiv hereza i općenito različitih potreba opće Crkve.¹¹ Iako su ti porezi u teoriji bili dobrovoljni prilozi, praksa njihova prikupljanja pokazuje drukčije stanje. Papinskom ovlašću te su porezne prihode prikupljali ovlašteni sakupljači (*collectores*), a za neizvršenu uplatu bile su određene stroge kanonske sankcije.¹² Nužno je pritom naglasiti da se papinska desetina prikupljala isključivo od onih crkvenih nadarbina (zemljoposjeda) čiji su prihodi bili veći te je za njihovo prikupljanje bilo potrebno odobrenje državnih vlasti, koje nisu uvijek benevolentno gledale na papinske zahtjeve.¹³ Stoga je ispravan zaključak da je papinska desetina zapravo bila religijski i politički tip poreznog prihoda koji je formalno podlijegao kontroli svjetovnih ili teritorijalnih vlasti na područjima na kojima se prikupljao.¹⁴ Već spomenuto nepovjerenje koje je vladalo između Venecije i Rima bitno je utjecalo na percepciju Mletačke Republike o sebi kao zaštitnici kršćanstva s naglaskom na borbu protiv Osmanlija, što je izrav-

¹⁰ Vidi: Stefano Locatelli, Gli strumenti del potere: per un'analisi della decima universale di papa Gregorio X nel Regno di Sicilia, 1274-1280, *EuroStudium*, 2021., 101-113.

¹¹ Emanuele Cruzel, Il pagamento della decima papale degli anni 1313-1319 in Diocesi di Trento, *Studi Trentini di Scienze Storiche*, 76 (1997.), 23; S. Locatelli, Gli strumenti del potere, 102.

¹² J. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 67.

¹³ Isto, 67-68.

¹⁴ Antonio Antonetti, La decima apostolica nel Regno tra XIII e XIV secolo. Le frontiere di una ricerca, *Il Regno. Società, culture, poteri (secc. XIII-XV)* (ur. Mario Loffredo – Antonio Tagliente), Università degli Studi di Salerno. Dipartimento di Scienze del Patrimonio Culturale (DiSPaC), Salerno, 2021., 8.

no utjecalo na papinsko prepuštanje papinske desetine mletačkim državnim vlastima. Ne smije se pritom smetnuti s uma ekonomski uzlet Venecije tijekom 15. stoljeća, kojemu su upravo osmanski prodori skresali krila.¹⁵ S druge strane, papinska fiskalna politika nije se bitno razlikovala od fiskalnih politika ostalih europskih monarhija, napose onih položenih na Apeninskome poluotoku jer se prikupljeni porezni novac Rima koristio za potrebe vojske i obrambenih ratova *protiv Osmanlija i heretika* te su u razdoblju od 1542. do 1716. godine pape na tu nakanu utrošili 19,6 milijuna škuda.¹⁶

Prva konsolidacija Venecije i Rima oko ubiranja papinske desetine na području mletačkoga dominija zabilježena je 1463. godine, kada su se Mlečani pripremali na rat s Osmanlijama u Moreji. Dio mletačkoga Senata nastojao je tada opravdati novo oporezivanje usmjereno na borbu protiv Osmanlija i dati mu legitimitet.¹⁷ Ideja novoga *križarskoga pohoda* bila je podloga fiskalne politike, što je podupirao papa Pio II. (1458. – 1464.) te odobrio Mletačkoj Republici oporezivanje crkvenih nadarbina i svećenstva na području njezinog dominija breveom od 8. lipnja 1463. godine.¹⁸ Te je godine mletačka vlada provela prvu *redecimu*, odnosno sastavila katastik svih crkvenih dobara i prihoda na području svoga dominija, na temelju kojega je određena desetina koja se, sukladno papinskome breveu, imala pobirati dvaputa godišnje. Koncesija papinske desetine u ruke Mletačke Republike trebala je poslužiti *ad honorem et gloriam del Cristo*.¹⁹

¹⁵ O tome opširnije vidi kod: Fernard BRAUDEL, *Vrijeme svijeta: materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*, sv. III, (ur. Albert GOLDSTEIN), August Cesarec, Zagreb, 1992., 129-154.

¹⁶ W. Reinhard, *Finanza pontificia*, 467.

¹⁷ Fiskalni mentalitet mletačke državne uprave oblikovale su dvije ideje. Prva se odnosila na reciprocitetni odnos države i njezinih podanika: od potonjih se tražilo da pridonesu obrani, dok je istovremeno protekcija stanovništva bila obveza države. Druga se odnosila na autopercepciju Venecije kao braniteljice katoličke vjere, štoviše, ona se smatrala predstražom kršćanstva na istočnome Mediteranu te je inklinirala križarskoj ideologiji. Luciano Pezzolo, *Il sistema fisco-finanziario nella Repubblica veneta in età moderna: fra politica e istituzioni*, *Nota di Lavoro*, Venezia, No. 13/NL/2007, 16. (dostupno online: https://www.unive.it/pag/fileadmin/user_upload/dipartimenti/economia/doc/Pubblicazioni_scientifiche/note_di_lavoro/2007/NL_DSE_pezzolo_13_07.pdf).

¹⁸ Naime, papa Pio II. trudio se ujediniti vladare talijanskih i europskih država u borbi protiv Osmanlija, a mletačka pomorska flota u njegovim je planovima bila osovina te sile. G. Del Torre, *La politica ecclesiastica*, 395.

¹⁹ L. Pezzolo, *Il fisco dei veneziani*, 25.

Novome nametu prethodio je stari mletački sustav oporezivanja (*imprestito*),²⁰ kojemu su bile podložne i crkvene osobe na području mletačkoga dominija. Smrt pape Pia II. 1464. godine usporila je fiskalni proces jer je novi papa Pavao II. (1464. – 1471.) osporavao koncesiju Pija II. te je pridržao pravo izuzeti od obveze plaćanja desetine pojedine nadarbine i crkvene velikodostojanstvenike. Uz to, naplata desetine išla je sporo i s otezanjem. Unatoč poteškoćama apostolski sakupljači i dijecezanski podsakupljači, redom iz crkvenih redova, bili su zaduženi za prikupljanje desetine. Prve je imenovao papa, a druge mjesni biskupi.²¹

Katastik crkvenih dobara (*redesima*) prema kojemu je Mletačka Republika pobirala desetinu dvaput godišnje nije se mijenjao do 1564. godine, kada je ugovorom između pape Pija IV. (1559. – 1565.) sastavljen novi, što je rezultiralo znatnim povećanjem desetine jer su prihodi crkvenih nadarbina na mletačkome području bili procijenjeni na 470.410 dukata, gotovo dvostruko više nego 1463. godine.²² Ugovor iz 1564. godine donio je još jednu novost – 4. srpnja te godine Senat je delegirao dvojicu svojih članova sa zadaćom nadgledništva prerađivanja katastika iz 1463. godine, pretresanja izuzeća od naplate desetine i nadzora njezina prikupljanja. Državni nadzornici bili su učinkoviti, a 1586. godine ustaljen je njihov rad osnivanjem magistrature *Soprintendenti alle decime del clero*, koja je od tada postala središnje državno tijelo za fiskalnu politiku u odnosu na crkvene subjekte. Do 1652. godine imala je dva, a od te godine do konca Republike tri člana. *Redesima* iz 1564. godine ostala je na snazi sve do druge polovine 18. stoljeća, odnosno do trećega katastika 1773. godine, kojim se fiskalna politika Mletačke Republike u odnosu na crkvene nadarbine bitno promijenila jer se više nisu dopuštala nikakva izuzeća pri oporezivanju crkvenih osoba ni institucija *na temelju načela komunalnoga prava i mogućega usavršavanja ravnopravnosti koja se mora održavati po zakonu pravičnog upravljanja dobrima podanika kako crkvenih tako i svjetovnih*. Na taj je način bila isključena mogućnost izuzeća od plaćanja desetine, kao i bilo kakva mogućnost crkvene kontrole nad prikupljanjem nameta.²³ Parafrazirajući misao L. Pezzola, može se utvrditi da je u drugoj polovini 18. stoljeća mletačka državna uprava preokrenula

²⁰ Načelno je sustav funkcionirao na način da su podanici davali dio svojih dobara za pokrivanje državnoga javnog duga tijekom izvanrednih troškova ili u slučaju rata. Usp. G. Del Torre, *La politica ecclesiastica*, 391.

²¹ Isto, 396-397.

²² Isto, 407.

²³ Isto, 412.

izvorno zamišljeno izvanredno oporezivanje crkvenih nadarbina u kontekstu ratnih sukoba u redovni crkveni fiskalni namet.²⁴

Unutar izmjena dvaju posljednjih katastika (*redesima*) iz 1564. i 1773. godine djelovali su u dalmatinskim biskupijama imenovani podsakupljači papinskih desetina. Iako su *de iure* bili imenovani od strane crkvene hijerarhije te prikupljali crkveni novac namijenjen plaćanju papinske desetine, *de facto* su bili državni fiskalni službenici.

2. MAGISTRATURA *SOPRAINTENDENTI ALLE DECIME DEL CLERO* I DALMATINSKE BISKUPIJE U RANOME NOVOM VIJEKU

Sakupljači desetine na području mletačkoga dominija redovito su bili visoki crkveni dostojanstvenici (nuncij, mletački patrijarh, mletački biskupi), koji su usko surađivali s magistraturom *Soprintendenti alle decime del clero*. Izravno su komunicirali s imenovanim podsakupljačima desetine u dalmatinskim biskupijama. Zahvaljujući njihovoj korespondenciji dijelom su nam poznata imena podsakupljača desetine u dalmatinskim biskupijama za pojedina razdoblja te ekonomsko stanje crkvenih subjekata tijekom mletačke uprave u Dalmaciji u ranome novom vijeku. Od spomenute *redesima* 1564. godine redovito su podsakupljači papinske desetine izvještavali o stanju crkvenih nadarbina na području biskupija za koje su bili delegirani. Primjerice, podsakupljač desetine za Šibensku biskupiju, arhiđakon Ivan *Cheusse*, izvijestio je 30. siječnja 1566. godine magistraturu u Veneciji o razlozima kašnjenja svoga izvješća. Iz njegova se dopisa doznaje o otporu dijela svećenstva i iskazanome neposluhu odredbama mletačke vlade u svezi s plaćanjem desetine, zbog čega je šibenski arhiđakon tražio *veće ovlasti kako bi priveo stvar kraju*.²⁵

Podsakupljači desetine u dalmatinskim nad/biskupijama uglavnom su bili birani iz redova nad/biskupijskih kaptola. Svi su biskupi bili dužni, sukladno zakonskim odredbama, imenovati podsakupljača desetine u svojoj biskupiji, što se nije uvijek poštovalo. Naime, podsakupljači desetine u pojedinim biskupijama nisu bili voljni preuzeti dužnost zbog velikog obujma posla, a male provizije. Stoga je Senat 9. kolovoza 1591. godine naložio magistratu-

²⁴ Usp. L. Pezzolo, *Il sistema fisco-finanziario*, 17.

²⁵ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASVe), *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

ri *Soprintendenti alle decime del clero* da ubuduće podsakupljači desetine imaju pravo na naknadu od dva posto od cjelokupnoga iznosa drugoga dijela prikupljene desetine po biskupijama.²⁶ Unatoč tome financijskom poticaju poteškoće oko imenovanja podsakupljača nisu jenjavale ni u kasnijim razdobljima. Primjerice, 29. ožujka 1636. godine Senat je naložio hvarskome knezu da upozori biskupa da *odmah* imenuje podsakupljača, a knez da njegovo imenovanje proslijedi magistraturi *Soprintendenti alle decime del clero*,²⁷ što je indirektno bilo povezano s dugovanjem njegova prethodnika biskupa Cedulina.

Unatoč učestalim dopisima razvidno je iz istraženog arhivskoga gradiva da su prikupljanje desetine i imenovanje podsakupljača pratile određene poteškoće pa se tako iz dopisa Senata upućenoga generalnome providuru za Dalmaciju od 4. veljače 1639. godine doznaje o dvjema knjigama dužnika za neplaćenu desetinu u godinama 1638. i 1639.²⁸ Osim toga, uvidom u uplaćene iznose u državnoj blagajni (*Governatori dell'Intrade*) utvrđeno je 1641. godine da nisu prikazani svi izvori prihoda crkvenih nadarbina te je Senat uputio dopis mletačkim rektorima, s točno naznačenim nadarbina u pojedinima komunama, za koje je trebalo uplatiti točne iznose desetine, o čemu se bili dužni pomno brinuti kneževi službenici.²⁹ Podsakupljači desetine prikupljeni novac bili su dužni predati u ruke mletačkih knezova u svojim komunama, a oni su ga dalje prosljeđivali u fiskalnu komoru u Zadru – glavnome gradu provincije – odakle je redovito transferiran prema Veneciji. Za sigurnu transakciju novca morskim putem bio je zadužen generalni providur u Dalmaciji, a sve je nadzirala naoružana pratnja (*barca armata*).³⁰ Podsakupljači desetine redovito su pismenim putem izvještavali magistraturu *Soprintendenti alle decime del clero* o visini prikupljenoga iznosa na području svoje biskupije i činjenici da je novac predan u ruke mletačkoga predstavnika vlasti.³¹ Prema istraživanjima Giuseppea del Torrea prihodi koje je prikupila Mletačka Repu-

²⁶ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

²⁷ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 21.

²⁸ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 71.

²⁹ ...perche siano pagati questi giusti crediti, et che dalli Rettori sia commesso alli loro ministri ch'habbino l'occhio a cosi importante affare. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 80.

³⁰ Vidi dopis od 26. srpnja 1636. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 24.

³¹ Primjerice, za Cresku biskupiju podsakupljač desetine prijavio je prikupljeni iznos od 7360 lira. Vidi dopis od 20. rujna 1636. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 28.

blika od papinske desetine 1564. godine iznosili su 47.041 dukat, od čega 4856 dukata s područja Mletačke Istre i Dalmacije, što je činilo 10,34 % ukupnih prihoda, dok je 1773./1776. državna vlast uprihodovala na ime istoga 96.144 dukata, u čemu su nad/biskupije s istočne strane Jadrana participirale sa 7,90 %, odnosno sa 7591 dukatom prikupljenoga novca.³²

Posao podsakupljača desetine bio je iznimno zahtjevan (dijelom i nepopularan) te ne čudi da su tijekom 18. stoljeća nerijetko zabilježene opaske pojedinih dalmatinskih nad/biskupa da ne mogu pronaći *prikladnu osobu* među svećenstvom za tu službu.³³

3. PRAKSA IZUZEĆA OD PLAĆANJE DESETINE U DALMATINSKIM BISKUPIJAMA

Prije nove *redecime* iz 1564. godine mletački je Senat 19. kolovoza 1553. godine donio odredbu kojom su od plaćanja desetine izuzeti svi kanonici i ostalo svećenstvo u Dalmaciji čiji prihodi nisu premašivali osam dukata godišnje.³⁴ Poznato je za Krčku biskupiju da je apostolski vizitator Agostino Valier pisao mletačkome duždu da ne uvodi desetine za koje bi mogao dobiti dozvolu od Svete Stolice zbog siromaštva svećenstva.³⁵ Pojedini crkveni subjekti pozivali su se na ranije dodijeljena izuzeća zbog siromaštva, na temelju čega su potraživali izuzeće za buduće obveze plaćanja desetina.³⁶ Stoga su u spisima magistrature *Soprintendenti alle decime del clero* zabilježene intervencije raznih crkvenih institucija i pojedinaca s područja Mletačke Dalmacije, koji su dokazivali da njihovi godišnji prihodi ne prelaze gore naznačeni iznos te su tražili izuzeće od plaćanja desetine. Izvršenje odredbe o izuzeću plaćanja spadalo je na mletačke predstavnike vlasti u pojedinim komunama i na imenovane podsakupljače papinske desetine u pojedinoj biskupiji. Zbog mogućih zloraba odredbe magistratura se redovito dopisima

³² Nužno je napomenuti da su rezultati istraživanja predstavljeni na temelju teoretskih procjena te ne predstavljaju nužno egzaktno podatke. Usp. G. Del Torre, *La politica ecclesiastica*, 425 (tabl. 2).

³³ Vidi primjerice dopis trogirskoga biskupa Jeronima Fonde od 30. travnja 1751. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 103.

³⁴ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASVe), *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

³⁵ Mihovil Bolonić, *Ekonomsko-socijalno stanje krčkih glagoljaša, Bogoslovska smotra*, 46 (1976.), 4, 480.

³⁶ Takav je primjer fabricerije hvarske katedrale. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

obraćala generalnome providuru za Mletačku Dalmaciju i Albaniju, čija je zadaća bila pratiti situaciju na terenu i pobrinuti se o redovitosti naplate desetine.³⁷ Generalnim providurima redovito su slane knjige s iznosima desetine za svaku pojedinu crkvenu nadarbinu u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji, a oni su ih dalje prosljeđivali mletačkim knezovima i providurima u dalmatinskim komunama. No nerijetko se događalo da su uplate kasnile, pa je, primjerice, 18. siječnja 1635. godine Senat pisao generalnom providuru da već dvije godine nisu vidjeli *ni knjige, ni račune, ni novce*. Stoga je generalnome providuru naređeno da izvijesti podsakupljače desetine u provinciji da hitno prikažu račune i stanje prihoda, sukladno zakonskim odredbama, kako bi se namirila sva potraživanja.³⁸ Štoviše, kašnjenje s naplatom desetine rezultiralo je oštrijim pristupom Senata o tom pitanju, te je 28. siječnja 1636. godine zbog naplate desetine biskupskim menzama i opatijama na području Krčke, Šibenske, Trogirske, Osorsko-creske, Rapske, Hvarske biskupije i Zadarske nadbiskupije te ostalim crkvenim nadarbinama i nadarbenicima u provinciji, generalnome providuru upućen dopis da navedeni plate desetinu *na bilo koji način bez daljnje odgode*, s obzirom na to da su bili *veliki dužnici*.³⁹ Jednako se Senat obratio gradskim rektorima da se desetina prikupi *precizno i pozorno* jer je služila za javnu svrhu, odnosno državne potrebe u obrani od neprijatelja.⁴⁰ Prikupljeni novac od crkvene desetine rektori su bili dužni žurno proslijediti državnim upraviteljima prihoda (*Governatori dell'Intrade*).⁴¹ Unatoč jasnim naputcima vlade i dalje su pojedinci, koji su uživali prihode obeštećenja pojedinih opatija ili biskupskih menzi u Dalmaciji (tzv. *pensione*),⁴² a najčešće je bila riječ o visokim crkvenim

³⁷ Vidi primjerice dopis od 7. rujna 1635. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

³⁸ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

³⁹ *Farete però che in ogni modo paghino senza più dilatione li Vescovati Abbazie di Veglia, Sebenico, Traù, Cherso, Ossero, Arbe, Liesina, Zara et tutti gl'altri benefici et ecclesie della Prouincia grauamente tutti debitori*. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

⁴⁰ Vidi dopis Senata mletačkim rektorima od 12. svibnja 1635. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

⁴¹ Dopis od 14. travnja 1635. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

⁴² U navedenom slučaju bila je riječ o potraživanju mletačkoga opata Hermolaja Bragadina za izuzećem plaćanja desetine na obeštećenje (*pensione*) nadarbine nadbiskupske menze u Zadru. Pojam *pensione* (lat. *pensio*) označava vrlo kompleksnu praksu obeštećenja crkvenih nadarbenika, koji su se odrekli nadarbine u korist drugoga nadarbenika, ali ne i njezinih prihoda te je novi nadarbenik bio dužan uplaćivati svake godine – do konca života – onome koji se nadarbine

uglednicima iz krugova mletačkoga plemstva, tražili i zadobivali izuzeće od plaćanja desetine.⁴³ Uz to, Senat je, sukladno odredbi iz 1553. godine, oslobađao plaćanja desetine siromašne biskupije, poput Ninske, s obzirom na to da mnoge crkvene nadarbine na njezinu području nisu premašivale iznos od osam dukata godišnje.⁴⁴ No te odredbe Senata povlačile su za sobom reakcije komendatarnih opata – kako je već navedeno, redovito uglednih mletačkih podanika – koji su tražili izuzeće od plaćanja desetine, iako su njihove opatije bilježile prihode veće od osam dukata godišnje, pravdajući takve zahtjeve troškovima pri obnovi samostana, crkava i ostalih nekretnina u posjedu opatije.⁴⁵ Zbog siromaštva su nerijetko bili izuzeti od plaćanja desetine ženski samostani. Primjerice, Senat je 12. veljače 1540. godine oslobodio od plaćanja desetine tri samostana monahinja u Zadru, a taj im je privilegij dodatno potvrđen 7. lipnja 1636. godine.⁴⁶ U potraživanju za izuzećem plaćanja desetine nisu kasnili ni muški samostani.⁴⁷ Primjerice, samostan sv. Dominika u Zadru tražio je zbog siromaštva izuzeće 1637. godine, a Senat je odobrio samostanu oslobađanje od plaćanja desetine u narednih deset godina, dakle na određeni rok.⁴⁸ S obzirom na to da su se godišnje pobirale dvije desetine, što je bilo regulirano još od vremena pape Pija II., pojedinim biskupijama, zbog siromaštva ili drugih opravdanih razloga, nije odobreno izuzeće od plaćanja cjelokupnog iznosa, već samo jedne desetine godišnje, najčešće na teme-

odrekao određeni iznos od godišnjih prihoda, koji je određivala Rimaska kurija. O tome više kod: J. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 204-205.

- ⁴³ Vidi dopis od 22. lipnja 1635. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija. Naime, glavne crkvene službe, posljedično i nadarbine, na području mletačkog dominija pripadale su mahom pripadnicima utjecajnih mletačkih patricijskih obitelji, koje su imale ekonomsku korist od njih, a ujedno su participirale u radu tijela mletačke državne uprave, koja je imala monopol na dodjelu visokih crkvenih službi na području svoga dominija. Usp. L. Pezzolo, *Il sistema fisco-finanziario*, 27; Giuseppe Del Torre, *Stato regionale e benefici ecclesiastici: vescovadi e canonicati nella terraferma veneziana all'inizio dell'età moderna*, *Atti dell'Istituto Veneto di Scienze Lettere e Arti*, 151 (1992./93.), 1171-1236.
- ⁴⁴ Dopis od 24. listopada 1635. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 19.
- ⁴⁵ Takav je primjer Vittorija Donatija iz Brescije, koji je bio komendatarni opat opatije sv. Ambrozija u Ninu. Vidi dopis od 5. rujna 1636. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 19.
- ⁴⁶ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 23.
- ⁴⁷ Vidi: ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 53, br. 56.
- ⁴⁸ Vidi dopis od 23. svibnja 1637. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 48.

lju starih izračuna i privilegija dodijeljenih im pri plaćanju desetina u ranijim razdobljima.⁴⁹

Specifičan status u očima magistrature *Soprintendenti alle decime del clero* imale su razne i mnogobrojne bratovštine u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji. Naime, s obzirom na to da su njima upravljali laici, a ne crkvene osobe, na njih se nisu primjenjivale norme naplate crkvene desetine, nego redoviti državni nameti (*grauenze laichali*) te podsakupljačima crkvene desetine nije bila pridržana ingerencija nad bratovštinama, koje su spadale pod izravnu jurisdikciju kneza, odnosno Senata.⁵⁰ Slično je 1602. godine naređeno krčkome providuru da se oslobode svih nameta siromašni seoski kaptoli svećenika u Baškoj, Vrbniku, Dobrinju, Omišlju i Dubašnici, kao i bratovštine u spomenutim mjestima.⁵¹

U slučaju smrti nadarbenika dužnika mletačka vlada prakticirala je zapljenu njegovih dobara te potraživanja naplata od njegovih baštinika i nasljednika na nadarbini. Primjerice, kada je 1634. godine umro hvarski biskup Petar Cedulin (1581. – 1634.), iza njega je ostao nepodmireni iznos desetine od oko 7000 dukata. Senat je dopisom od 25. veljače 1634. godine naložio generalnome providuru da se dug ima namiriti od njegovih baštinika i nasljednika na biskupskoj stolici.⁵² U već spomenutom dopisu Senata generalnome providuru od 18. siječnja 1635. godine zasebno je naglašeno da se stvari pokojnoga biskupa Cedulina imaju prodati u svrhu namire dugovanja.

U vrijeme ratnih sukoba mijenjale su se odredbe Senata. Primjerice, na početku Kandijskoga rata (1645. – 1669.) zabilježeno je da se „zbog velikoga siromaštva na teritoriju Dalmacije, uzrokovana stjecajem okolnosti podižu desetine opatija i biskupskih menzi koji imaju najveće prihode“, dok su sve ostale crkvene nadarbine bile oslobođene plaćanja desetine, koja je tada na području provincije mogla iznositi oko 5000 dukata.⁵³ Jednako je u raznim dopisima zabilježeno tijekom Morejskoga rata (1684. – 1699.) te je razvidno da su crkvene nadarbine u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji osiromašile,

⁴⁹ Primjerice, Splitska nadbiskupija tražila je izuzeće od plaćanja cjelokupnoga iznosa desetine u lipnju 1636. godine, ali joj je vlada odobrila izuzeće od plaćanja jednoga dijela, dok je drugi dio morala namiriti. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 19.

⁵⁰ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 91.

⁵¹ Dopis od 30. studenoga 1602. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

⁵² ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, neozn. folija.

⁵³ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 48, br. 41.

uglavnom zbog gubitka posjeda i nemogućnosti prikupljanja prihoda tijekom ratnih sukoba. No, bez obzira na te nepovoljne okolnosti, pojedine su zamolbe dalmatinskih prelata bile odbijene.

Zadarski nadbiskup Teodor Balbi pisao je vladi 23. svibnja 1663. godine te je naznačeno da su zbog osmanskih osvajanja izgubljeni mnogi posjedi na području Zadarske nadbiskupije.⁵⁴ Magistratura u Veneciji nije se oslanjala isključivo na izvješća pojedinih nad/biskupa ili podsakupljača desetine. Paralelno s njihovim izvješćima potraživali su *Soprintendenti alle decime del clero* izvješća mletačkih predstavnika vlasti u dalmatinskom komunama o činjeničnome stanju crkvenih posjeda, osobito onih koji su pali u osmanske ruke.⁵⁵ Iz priloženih spisa razvidno je, primjerice za Zadarsku nadbiskupiju, da su desetine sela Brda, Stomorino, Blato, Tuklježane, Bokanjac i Crno u razdoblju od 1560. do 1562. godine iznosile 8207 lira, dok je za ista sela taj iznos za razdoblje od 1635. do 1637. godine bio daleko veći te je iznosio 12.238 lira.⁵⁶ Vjerojatno su ti nerazmjerni podatci utjecali u konačnici na odluku magistrature, jer je zamolba nadbiskupa Balbija odbijena.⁵⁷ Nužno je pritom uzeti u obzir, kako je to već naglasio G. Del Torre, devaluaciju mletačke monete i inflaciju, koja je bitno umanjila vrijednost mletačkoga novca,⁵⁸ što je uostalom naznačeno u priloženim spisima Balbijeve zamolbe.

O razini kontrole koju su nadzornici magistrature primjenjivali pri određivanju desetine, najzornije govori činjenica da su tražili pojašnjene za svaki pojam koji je bio upitan ili nejasan. Primjerice, u spisima podsakupljača za Zadarsku nadbiskupiju nerijetko se pri opisu crkvenih posjeda rabio pojam *sorte* (odnosi se na ždrijeb zemlje) te je magistratura tražila pojašnjenje pa se tako doznaje da se u Zadru u 17. stoljeću pod jednim ždrijebom zemlje (*sorte*) podrazumijevalo 90 gonjaja zemljišta podijeljenoga na 30 gonjaja oranica, 30 gonjaja pašnjaka i 30 gonjaja šume, a da je gonjaj vrijedio približno kao jedan kamp zemlje prema vrijednosti uvriježe-

⁵⁴ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁵⁵ Vidi izvješće fiskalnog odvjetnika provincije od 6. listopada 1637. godine za Zadarsku nadbiskupiju s točno naznačenim iznosima prihoda za pojedine godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁵⁶ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁵⁷ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁵⁸ G. Del Torre, *La politica ecclesiastica*, 411-412.

noj u mjestima u Lombardiji,⁵⁹ što baca novo svjetlo na raspravu o veličini ždrijeba (sors).⁶⁰

Slično je mletačkoj vladi pisao splitski nadbiskup Bonifacije Albani (1668. – 1678.), da su *biskupski posjedi pali u ruke barbara, a ono malo što je ostalo slobodno zauzela je država zbog izgradnje fortifikacije*.⁶¹ Albani se pritom pozivao na izvješća i zamolbe za izuzećem od plaćanja desetine svoga prethodnika nadbiskupa Leonarda Bondumiera (1641. – 1667./68.) od 15. kolovoza 1653. godine, što je Senat uzeo u obzir i konačno oslobodio i Albanija od obveze plaćanja 6. rujna 1669. godine. Jednako je, zbog siromaštva, molio rapski biskup Doimo Gaudentio 1664. godine, s obzirom na to da prihodi biskupije nisu premašivali 300 dukata godišnje, izuzeće, s naznakom da je većina prihodovanoga novca bila utrošena u poboljšanje zemljišta oštećenih zbog jakih vjetrova, nevremena i drugih nevolja.⁶²

Vrijedan je zapis o nadarbini opatije sv. Jurja pred Perastom iz 1668. godine, iz pera Andrije Zmajevića,⁶³ tadašnjega opata. Doznaje se da opatija nije imala gotovo nikakvih prihoda jer su njezini posjedi bili uništeni i izgubljeni zbog blizine Osmanlija, a samostan i crkva upropašteni tijekom velikoga potresa 6. travnja 1667. godine koji je pogodio Dubrovnik, Kotor i okolna naselja,⁶⁴ zbog čega je tražio izuzeće od plaćanja desetine „jer uzroci ne samo da čine nemogućim podmiriti obveze već i održati na životu“.⁶⁵ Ni splitska opatija sv. Stjepana pod Borovima (*de pinis*) nije bila u boljoj situaciji, o čemu je u nekoliko navrata magistraturu izvijestio komendarni opat Jeronim Celsi *Dalmatino*, s obzirom da su posjedi opatije,

⁵⁹ Svjedočanstvo zadarskog arhiprezbitera Ivana Blažetića (*Blaxetti*) i kanonika Ivana Pagora od 10. veljače 1638. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁶⁰ Usp. Marija Zaninović-Rumora, Stare mjere za površinu u Sjevernoj Dalmaciji, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35 (1993.), 130-133.

⁶¹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁶² Dopis od 16. srpnja 1664. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 120, neozn. folija.

⁶³ O njemu vidi: Lovorka Čoralić, Prilog životopisu barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića (1671. – 1694.), *Croatia Christiana periodica*, 28 (2004.) 53, 235-251.

⁶⁴ Vidi: Miloš Milošević, Pjesnička poslanica Andrije Zmajevića postradalom Dubrovniku 1667. godine, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 12 (1970.), 297-330.

⁶⁵ Dopis Andrije Zmajevića od 20. travnja 1668. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

kojoj su bile pridružene crkve sv. Mihovila u Splitu i sv. Nikole na Brdu (*al Monte*), bili uništeni od strane Osmanlija.⁶⁶

Ponekad se događalo da je za pojedine crkvene nadarbine uplaćen veći iznos godišnjega nameta pa su nadarbenici molili da se viškom uplaćenoga novca kompenziraju davanja za predstojeće desetine.⁶⁷ U slučaju dvostrukoga oporezivanja nadarbine nerijetko su nadarbenici potraživali da se višak uplaćenoga novca jedne nadarbine uplati u korist druge ili treće nadarbine u njihovu posjedu.⁶⁸

Tijekom 18. stoljeća zabilježeni su učestali dopisi korčulanskoga biskupa Vicka Kosovića, koji je tražio izuzeće zbog siromaštva biskupske menze i činjenice da nije posjedovao patrimonij niti bilo koju drugu crkvenu nadarbinu.⁶⁹ U prilogu biskupovim zamolbama pohranjeni su opširni prikazi o uplaćenim desetinama iz 17. stoljeća, za vrijeme korčulanskoga biskupa Nikole Španića, koji su poslužili za usporedbu onih koje je plaćao biskup Kosović u 18. stoljeću.

Razlozi za potraživanje izuzeća od naplate desetine bili su raznovrsni, a o njihovoj opravdanosti konačno je odlučivala središnjica u Veneciji. Potkraj 18. stoljeća izvijestio je zadarski nadbiskup Ivan Carsana (1774. – 1801.) magistraturu u Veneciji o dva goruća problema u nadbiskupiji; prvi se ticao nužnosti obnove zadarske katedrale, a drugi *nesretnoga stanja* svećenstva u župama Zadarske nadbiskupije, koje nije imalo dostatne prihode za njihovo uzdržavanje. Izvješće je bilo popraćeno opširnim opisom potrebnih zahvata na katedrali, s precizno naznačenim troškovnikom, uz pisana svjedočanstva gradskoga kneza, katedralnoga crkovinarstva i majstora, dok je o pitanju prihoda svećenstva bilo priloženo svjedočanstvo Zadarskoga kaptola o načinu prikupljanja crkvene desetine na području nadbiskupije i njezine distribucije među svećenstvom.⁷⁰

⁶⁶ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁶⁷ Vidi zamolbu od 12. veljače 1766. godine nadarbenika crkve Sv. Marije u Lubenicama na Cresu. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁶⁸ Primjerice, zadarski nadbiskup Mate Karaman bio je u posjedu nadarbine opatije sv. Stjepana na Rabu, za koju je u nekoliko navrata od 1745. godine uplaćen dvostruki iznos desetine te je molio magistraturu u Veneciji 9. siječnja 1765. godine da se višak novca prebaci za podmirenje desetine njegove biskupske menze u Zadru i druge opatije u njegovu posjedu, one u Rogovu. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 120, neozn. folija.

⁶⁹ Dopis od 13. srpnja 1740. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, neozn. folija.

⁷⁰ Dopisi od 1779. do 1781. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 57, br. 60.

4. IZBOR I DUŽNOSTI PODSAKUPLJAČA DESETINE

U fondu magistrature *Soprintendenti alle decime del clero* pohranjeni su u zasebnome sveščiću spisi o izboru podsakupljača papinske desetine na području mletačkoga *Stato da Mar* od polovine 17. do konca 18. stoljeća.⁷¹ Analiza spisa otkriva pojedinosti o izboru podsakupljača na području Mletačke Dalmacije i Albanije, njihove obveze i način djelovanja. Iako podatci nisu potpuni, ipak pružaju jasan uvid u njihovu službu, s obzirom na to da su apostolski sakupljači, u suradnji s nadzornicima magistrature, konstantno slijedili sličan obrazac pri svakoj koncesiji papinske desetine pristigloj iz Rima. Kandidate je prvotno trebala resiti čestitost (poštenje) i sposobnost za izvršavanje povjerene im zadaće. Redovito je bila riječ o učenim pripadnicima nad/biskupijskih kaptola. Na temelju istraženoga gradiva može se zaključiti da su njihove kvalitete prolazile dvostruku kontrolu prvotno crkvenih, a potom i svjetovnih vlasti. O novoizabranima podsakupljačima desetine redovito su središnjicu u Veneciji izvještavali biskupi dalmatinskih biskupija, ali i komunalni knezovi te je na temelju njihovih izvješća i svjedočanstva o prikladnosti kandidata magistratura potvrđivala izbor. Nakon potvrde izbora novoimenovani podsakupljači slali su u Veneciju dopis o prihvaćanju službe, kojim su se obvezivali svoje dužnosti vršiti sukladno uputama apostolskoga sakupljača i magistrature *Soprintendenti alle decime del clero*. Nakon smrti ili odreknuća pojedinoga podsakupljača papinske desetine redovito se pravio zapisnik i inventar stvari i dokumenata u njegovu posjedu, a koje je naslijedio novoimenovani podsakupljač.⁷²

Dužnosti podsakupljača papinske desetine bile su regulirane zasebnim odredbama sakupljača papinske desetine u Veneciji i magistrature *Soprintendenti alle decime del clero*, a vrijedile su za sve podsakupljače papinske desetine na kopnenom području Mletačke Republike i njenim prekomorskim stečevinama. Te su odredbe zasebno slane podsakupljačima papinske desetine svaki put kada bi pojedini papa oslobodio desetine mletačkoj vladi za potrebe financiranja rata protiv Osmanlija, odnosno kada bi došlo određeno vri-

⁷¹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 103, *Elezioni Succolettori da Mar del 1660*.

⁷² Vidi: ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 369, *Decime del clero. Elezioni de' Deputati et altri Ministri dell'Ecc.mo Mag.to dal gno 22. Marzo 1773 succes.e*, fol. 84, fol. 151.

jeme za prikupljanje godišnjega iznosa desetine.⁷³ Odredbama su regulirane egzaktne mjere koje su podsakupljači bili dužni provoditi. Redovito su one nastajale na temelju papinskoga brevea i u njemu sadržanih uputa, uz asistenciju mletačkih deputata, odnosno članova magistrature.

Razvidno je da su koncem 16. stoljeća apostolski sakupljači slali dopise za svaku pojedinačnu biskupiju u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji te sukladno ekonomskome stanju pojedinih nadarbinama i nadarbenika slali precizne upute podsakupljačima s obzirom na prikupljanje desetine. Primjerice, za Šibensku biskupiju 1588. godine *zbog siromaštva svećenstva i opatija uzrokovanoga posljedica posljednjega rata s Osmanlijama* (Ciparski rat, op. a.), a zbog čega godišnji prihodi nisu mogli iznositi više od 12 dukata godišnje, određeno je izuzeće od plaćanja desetine, kao i za monahinje Sv. Spasa u Šibeniku, dok je šibenski biskup bio izuzet od plaćanja desetine za sljedeća tri mjeseca.⁷⁴ Za Hvarsku biskupiju određeno je 1591. godine da se ne potražuju neplaćene desetine iz vremena pape Grgura XIII. (1572. – 1585.), dok je za osam koncesioniranih desetina iz vremena pape Siksta V. (1585. – 1590.) određena uplata tek četiriju desetina za biskupsku menzu, kaptol i upravitelje župa na Hvaru. Izuzetak su činila obeštećenja (*pensione*) navedenih nadarbinama za koja je trebalo uplatiti cjelokupni iznos za svih osam desetina u visini od sedam posto po desetini, a jednako su bile dužne uplatiti cjelokupni iznos sve opatije i nadarbenici jednostavih nadarbinama (*simplex beneficium*).⁷⁵

U spisima magistrature sačuvani su spisi Općih odredaba za podsakupljače papinske desetine (*Ordini Generali dell'Illustrissimi et Reuerendissimi Signori Collettori Apostolici delle Decime per tutti li Reuerendi Succollettori*) koje potpisuju apostolski nuncij u Veneciji Stefano Brancacci, mletački patrijarh Giovanni Francesco Morosini te biskup Filadelfije i *electus episcopus* Akvileje Daniel Dolfin, posebni izaslanici pape Klementa IX. (1667. – 1669.). Na temelju uputa papinskoga brevea od 31. listopada 1667. godine,⁷⁶ kojim je Klement IX. dodijelio Mletačkoj Republici šesnaest cjelovitih dese-

⁷³ Usp. dopis od 12. rujna 1591. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁷⁴ Dopis od 24. veljače 1588. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁷⁵ Bila je riječ o sinekurama, odnosno nadarbinama bez obveze dušobrižništva. O tome više kod: J. NERALIĆ, *Put do crkvene nadarbine*, 106-107.

⁷⁶ Breve je u cijelosti krasopisom prepisan u knjigama magistrature. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102.

tina u osam godina, s ponekim izuzećima,⁷⁷ njegovi su izaslanici prionuli izradi Općih odredaba za podsakupljače na području mletačkoga dominija. Odredbe su definirane 31. siječnja 1668. godine, uz asistenciju predstavnika mletačkoga Senata Angela Ema, Angela Corraera i Giovannija Basadonne. U trinaest točaka jasno su definirane dužnosti i prava podsakupljača papinske desetine na području mletačkoga dominija. Prva im je zadaća bila čim prije obavijestiti magistraturu *Soprintendenti alle decime del clero* jesu li zaprimili knjigu s odredbama, kako bi mogli pristupiti prikupljanju dviju desetina u narednoj godini. Prvu desetinu bili su dužni prikupiti u srpnju, a drugu u listopadu 1669. godine te istu praksu provoditi tijekom narednih sedam godina (od 1670. do 1676.). Za svoj trud mogli su izuzeti dva posto od prikupljene desetine za svoju plaću, plaću notara i svoga izaslanika (*nuntio*) za cijelo vrijeme trajanja svoje službe.⁷⁸ Uz to, bili su dužni prikupiti sve spise i knjige vezane uz pitanje pobiranja papinske desetine, bilo od svojih prethodnika ili njihovih nasljednika, a uvijek uz nazočnost mletačkih rektora ili kamerlenga, u čiju su blagajnu bili dužni položiti novac prikupljene desetine te svojim potpisom na koncu računskih (poreznih) knjiga ovjeriti točan prikupljeni iznos.⁷⁹ U slučaju da novoizabranome podsakupljaču desetine nisu bili dostavljeni predmetni spisi i porezne

⁷⁷ ...sexdecim integras decimas omnium, et quorumcumque fructuum, redditum, et prouentuum quarumcumque Ecclesiarum Patriarchalium, Archiepiscopalium, Episcopalium, Abbatialium, Capitularium, et Conuentualium, Prioratum quoque, Prepositurarum, Prepositatum, Praeceptoriarum, Canonicatum, Praebendarum, Dignitatum maiorum, ac Principalium Personatum, Administrationum, et Officiorum, caeterorumque Beneficiorum Ecclesiasticorum, cum cura, et sine cura Saecularium, ac Sancti Benedicti, Sancti Augustini Cluniacensium, Cisterciensium, Premonstratensium, Sancti Basilii, Syluestrinorum, et qui proprietatis, redditusque certos ex Priuilegio Apostolico, uel alias possident, Mendicantium, et quorumuis aliorum Ordinum utriusque sexus, et Congregationum, non tamen earum, que inferius descripte sunt, ac Militarum Regularium in uniuerso Dominio dicte Reipublicae Venetorum existentium. Ac insuper alias Sexdecim Decimas omnium, et quarumcumque Pensionum annuarum super fructibus, redditibus, et prouentibus supradictis assignatarum, et assignandarum ab omnibus, et quibuscumque Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, et aliis Ecclesiarum Prelatis, caeterisque cuiuscumque Status, gradus, dignitatis, et conditionis personis, dumtaxat exceptis Venerabilibus fratribus Nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus; nec non Dilectis filiis fratribus Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani, ac fratribus Mendicantis praefatis, et insuper beneficiis ecclesiasticis Officio Sanctae Inquisitionis haereticae prauitatis in dicto Dominio instituto unitis, annexis, et applicatis... ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102.

⁷⁸ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 1.

⁷⁹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 2.

knjige, reagirala je magistratura dopisima mletačkim rektorima s jasnom naznakom da se one od baštinika prošloga podsakupljača žurno dostave novome.⁸⁰

Točkom 3. općih odredaba, a na temelju papinskoga brevea, regulirane su crkvene institucije i pojedinci koji su bili unaprijed oslobođeni plaćanja desetine. Tu su spadali: kardinali, vitezovi Malteškoga reda, nadarbine sjedinjene sa Svetim Oficijem za inkviziciju, prosjački redovi (samo polovina desetine) te samostani, crkve, nadarbine i pobožna mjesta dvanaest kongregacija (*Cassinense*), koje su plaćale samo jednu desetinu, o čemu su podaskupljači bili dužni voditi posebnu brigu. Sve se trebalo uredno bilježiti, kako bi se izbjegle moguće malverzacije i pokušaji drugih crkvenih tijela da se uključe u skupinu onih koji su oslobođeni plaćanja ili čije je plaćanje bilo umanjeno.⁸¹ Podsakupljači papinske desetine bili su dužni prema ustaljenome redu prikupiti točne iznose desetine dužnika zavedenih u poreznim knjigama – *senza hauer rispetto ad alcuno* – uz priloženu dokumentaciju o nadarbenicima, nadarbinama, visini godišnjih prihoda i rashoda te uz naznaku točnoga datuma kada je desetina uplaćena i komu je predan novac te izdati potvrđnicu o naplati. Mletački rektori bili su dužni voditi dnevne zapisnike o pojedinačnim uplatama te porezni novac prosljediti u Veneciju u državnu blagajnu (*Gouernatori delle Intrade*), nakon što bi isplatili podsakupljačima njihovu proviziju u visini od dva posto.⁸² No, zabilježeni su slučajevi da su službenici fiskalnih komora izuzimali za sebe jedan posto od postotka predviđenoga za isplatu podsakupljača, na što su oštro reagirali Senat i magistratura naredbom da se nipošto ne smije umanjivati određena provizija od dva posto.⁸³ Podsakupljačima papinske desetine naređeno je da uz pomoć svjetovne vlasti (*con il braccio delli clarissimi rettori*) prisilno naplate, odnosno zaplijene sve zaostatke prošlih desetina od dužnika koji nisu namirili svoje obveze – što se osobito odnosilo na bogate nadarbine čiji su nadarbenici izbjegavali naplatu – *bez imalo tolerancije*.⁸⁴ S obzirom na to da su se mnoge crkvene nadarbine davale na javnu dražbu laicima te se na taj način pokušalo izbjeći ili umanjiti plaćanje

⁸⁰ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 103.

⁸¹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 3.

⁸² ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 4.

⁸³ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁸⁴ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 5.

papinske desetine, određeno je da se ona prisilno naplati bilo od kolona, najmitelja ili drugih osoba u čijim se rukama nalaze dobra dužnika, uz prijetnju ozbiljnim kaznama za prekršitelje, kao primjer drugima.⁸⁵ U slučaju da zapljena prihoda spomenutih dobara ne bi bila dovoljna u pokrivanju dugovanja, određeno je da se takva dobra stave na javnu dražbu uz jasnu naznaku u poreznim knjigama da su dana i prodana na istoj⁸⁶. S kakvom je ozbiljnošću (i strogoćom) mletačka vlada prilazila pitanju naplate desetine najzornije pokazuje točka 8. Općih odredaba u kojoj je naglašeno da ni jedno tijelo mletačke vlade ne može od dužnika potraživati nikakve uplate dok se ne podmire dugovanja.⁸⁷ Iako je ta odredba imala, kako je i u točki 8. navedeno, za cilj zaštititi *siromašne dužnike* od osobne štete, odnosno služila je za izbjegavanje kakvoga većeg skandala, podsakupljačima je jasno naznačeno da u slučaju *tvrdoglavoga odbijanja plaćanja* mogu posegnuti za cenzurama, interdiktima i konačno ekskomunikacijom prijestupnika.⁸⁸ U slučaju nejasnoća, mogućih dvostrukih oporezivanja ili drugih sumnji bilo koje vrste podsakupljači su bili dužni o svemu izvijestiti središnjicu u Veneciji, bez uzdržavanja.⁸⁹ O uplaćenim iznosima desetine podsakupljači su svaka dva mjeseca pismeno izvještavali magistraturu *Soprintendenti alle decime del clero*, kako bi magistratura imala uvid u svaku pojedinu uplatu.⁹⁰ U slučajevima kada su se knjige prenosile *iz ruke u ruku*, o svemu je trebalo sastaviti zapisnik ovjeren potpisom i pečatom podsakupljača, a u slučaju nepotpunih podataka naknadno upisati izvršene uplate te knjige poslati magistraturi u Veneciju.⁹¹

⁸⁵ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 6.

⁸⁶ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 7.

⁸⁷ Mletački je Senat tu odredbu donio još 28. srpnja 1564. godine, tijekom izrade novoga katastika crkvenih dobara (*redecima*). Tada je određeno da nijedan predstavnik mletačke vlasti na području mletačkoga dominija niti bilo koji drugi državni službenik ne može izvršiti zapljenu crkvenih dobara ako prije toga nije predočio potpisanu izjavu podsakupljača papinske desetine da su porezni obveznici na koje se zapljena odnosila podmirili cjelokupni iznos desetine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁸⁸ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 8.

⁸⁹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 9.

⁹⁰ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 10.

⁹¹ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 11.

Za uživatelje obeštećenja (*pensione*) određena je stopa oporezivanja u visini od tri posto po desetini, osim u slučaju kada je pojedini nadarbenik bio dužan uplatiti više, odnosno cjelokupno dugovanje nadarbine, u koje je bilo ubrojeno i obeštećenje (*pensione*).⁹² Konačno, posljednjom točkom određeno je podsakupljačima da pri prisilnim naplatama, odnosno zapljenama dužnika ne mogu od crkava uzimati kaleže, knjige ili druge liturgijske ukrase te je zaključno konstatirano da će ukoliko ne budu vršili svoju službu sukladno točkama Općih odredaba biti smijenjeni s dužnosti, a na njihovo mjesto postavljeni novi podsakupljači.⁹³

Redovito je magistratura *Soprintendenti alle decime del clero* tiskala papinski breve kojim se dodjeljivala Mletačkoj Republici koncesija na papinske desetine, kao i opće odredbe za njezino prikupljanje. Jednako bi se načinila glavna knjiga računa (*libro maestro*) u kojoj bi bio naznačen iznos desetine i dugovanja koja je trebalo uplatiti za svaku pojedinu crkvenu nadarbinu. Iz glavne knjige računa notar, ujedno i podsakupljač desetine za Veneciju, trebao je ekstrahirati zasebne podatke za svaku nad/biskupiju na području mletačkoga dominija, nakon čega bi, zajedno s popratnim dopisima, kompletna dokumentacija bila odaslana podsakupljačima desetina.⁹⁴

Nije poznato koliko su pojedini podsakupljači papinske desetine bili uspješni u svome poslu, ali je zabilježen slučaj da je magistratura u Veneciji posebnim dopisom generalnome providuru u Mletačkoj Dalmaciji i Albaniji od 12. prosinca 1697. godine odredila da *ponovno uvede u službu* rapskoga arhiepiskopita Jeronima *Michgliaro* te da mu pruži svu moguću pomoć u prikupljanju desetine od dužnika u Rapskoj biskupiji, kao i povrat svih nadarbina koje je uživao, dodjelu dnevnih distribucija u kaptolu, čak i u slučaju kada je udaljen iz rezidencije.⁹⁵ S obzirom na to da se spomenuti arhiepiskopit u listopadu 1697. godine nalazio u Veneciji, opravdana je pretpostavka, imajući na umu gore spomenute opaske upućene generalnome providuru, da je zbog nepoznatoga razloga bio uklonjen sa službe podsakupljača, a koju je, sudeći prema opaska-

⁹² ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 12.

⁹³ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102, *Ordini Generali*, točka 13.

⁹⁴ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 102.

⁹⁵ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

ma nadzornika mletačke magistrature, očito kvalitetno i učinkovito izvršavao.⁹⁶

Iako su u razmatranome razdoblju podsakupljači desetine u dalmatinskim biskupijama uglavnom bila crkvena lica, nakon *redécime* 1773. godine razvidno je da je mletačka vlada inklinirala izboru svjetovnih lica na tu službu,⁹⁷ mahom javnih bilježnika, poput primjerice rapskoga bilježnika Ivana Dominika Livića 1792. godine ili šibenskoga bilježnika Marka Feliberija 1796. godine,⁹⁸ što je bila izravna posljedica zaokreta mletačke fiskalne politike u odnosu na crkvene nadarbine, čije je oporezivanja od tada bilo isključivo u nadležnosti države. Tablično se prikazuju imena i prezimena podsakupljača papinske desetine u dalmatinskim biskupijama tijekom ranoga novog vijeka, s naznačenom nad/biskupijskom pripadnošću, godinom početka ili spomena njihove službe te završetka službe, ondje gdje je to iz istraženoga gradiva bilo moguće ekstrahirati (Tablica 1.).

Tablica 1. *Podsakupljači papinske desetine u dalmatinskim biskupijama u ranome novom vijeku* (– = nepoznata godina)

Nad/biskupija	Ime i prezime podsakupljača	Početak/spomen službe	Kraj službe
Šibenska	Ivan <i>Cheusseo</i> , arhiđakon	1565.	–
Šibenska	Toma Baretić, kanonik	1587.	–
Hvarska	Matija Lupo, kanonik	1591.	–
Krčka	Gašpar <i>Mattasol</i> , kanonik	1592.	–
Korčulanska	Anđelo Gabrielis, kanonik	1596.	–
Osorsko-creska	Ivan Soldati	–	1671.

⁹⁶ Dopis od 12. listopada 1697. godine. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 55, neozn. folija.

⁹⁷ Primjerice, 31. svibnja 1788. godine magistratura je na mjesto podsakupljača u Trogirskoj biskupiji imenovala kanonika i doktora prava Jeronima Gavala, fiskalnog odvjetnika u trogirskoj komori. Gavala je dvije godine bio u službi podsakupljača papinske desetine, nakon čega se, zbog uznapredovale bolesti, povukao 1790. godine. Nakon njega magistratura u Veneciji predložila je laika iz redova državnih dužnosnika. ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 369, *Decime del clero. Ellezioni de' Deputati et altri Ministri dell'Ecc.mo Mag.to dal gno 22. Marzo 1773 succes.e*, fol. 84, fol. 103.

⁹⁸ ASVe, *Soprintendenti alle decime del clero*, b. 118, br. 369, *Decime del clero. Ellezioni de' Deputati et altri Ministri dell'Ecc.mo Mag.to dal gno 22. Marzo 1773 succes.e*, fol. 84, fol. 105, fol. 147, fol. 150. Filiberi je umro iste godine pa je na njegovo mjesto postavljen Jakov Forlani sin Ivana. *Isto*, fol. 160.

Nad/biskupija	Ime i prezime podsakupljača	Početak/spomen službe	Kraj službe
Osorsko-creska	Ivan Ferricioli, kanonik	1671.	–
Korčulanska	Sebastijan Jeričić	–	1675.
Korčulanska	Jeremija Giunio, kanonik	1675.	–
Rapska	Jeronim <i>Michgliaro</i> , arhiprezbiter	1697.	–
Korčulanska	Nikola Paulini, kanonik	1700.	–
Korčulanska	Vicko Lešić, kanonik	1711.	–
Korčulanska	Ambrozije de Angelis, arhiđakon	1714.	1721.
Korčulanska	Nikola Kapor, arhiđakon	1721.	–
Splitska	Juraj Nadali, kanonik	–	1736.
Splitska	Ivan Petar Komarić, svećenik	1736.	1745.
Korčulanska	Jakov Salečić, kanonik	1737.	1747.
Krčka	Matej Colizza, kanonik	–	1739.
Krčka	Antun Celebrini, kanonik	1739.	1740.
Krčka	Nikola Massizza, kanonik	1740.	1755.
Hvarska	Ivan Krstitelj Bonini, arhiprezbiter	–	1743.
Hvarska	Stjepan Calotti, kanonik	1743.	1744.
Hvarska	Dominik Pavičić, kanonik	1744.	1751.
Splitska	Ivan Candido, kanonik	1745.	–
Zadarska	Petar Rado, primicerij	–	1745.
Zadarska	Luka Cvitnić, kanonik	1745.	1776.
Rapska	Kristofor Negulić, arhiprezbiter	–	1746.
Rapska	Lovro Morin, arhiprezbiter	1746.	–
Korčulanska	Marin Gaetan Semitecolo, kanonik	1747.	1762.
Trogirska	Matej Nutrizio, opat	–	1750.
Trogirska	Antun Sasso, kanonik	1751.	1779.
Hvarska	Ante Seminiatti, svećenik	1755.	–
Krčka	Ivan Juriceo, svećenik	1755.	–
Korčulanska	Dominik Beor, kanonik	1762.	–

Nad/biskupija	Ime i prezime podsakupljača	Početak/spomen službe	Kraj službe
Šibenska	Soppe Papali, kanonik	–	1762.
Šibenska	Stjepan Soldati, kanonik	1762.	1777.
Kotorska	Stjepan II. de Oleo, biskup	–	1763.
Kotorska	Ivan Nenada, kanonik	1764.	–
Šibenska	Ivan Antun Naftopulo, kanonik	1777.	1796.
Rapska	Ivan Buzdarović, kanonik	1777.	1792.
Hvarska	Antun Vidali, kanonik	1777.	–
Zadarska	Ivan Krstitelj Galeno, kanonik	1777.	–
Splitska	Felice Scotti, kanonik	–	1778.
Splitska	Toma Čudić, kanonik	1778.	–
Trogirska	Petar Nutrizio, kanonik	1779.	1788.
Osorsko-creska	Josip Andrija Janko	–	1787.
Osorsko-creska	Jakov Antun Petris	1787.	–
Trogirska	Jeronim Gavala, kanonik	1788.	1790.
Rapska	Juraj Dominik Livić, laik	1792.	–
Šibenska	Marko Filiberi, laik	1796.	1796.
Šibenska	Jakov Forlani, laik	1796.	–

ZAKLJUČAK

Spisi mletačke magistrature *Soprintendenti alle decime del clero* prvoklasno su povijesno vrelo za proučavanje fiskalne politike Mletačke Republike u odnosu na crkvene nadarbine na području njezinog dominija, napose u ranome novom vijeku, s obzirom na to da je neslužbeno ona započela s djelovanjem nakon izrade katastika crkvenih dobara (*redesima*) 1564. godine, a službeno je potvrđena u Senatu 1586. godine. Na temelju ugovora između Svete Stolice i Venecije još od vremena pape Pia II. (1458. – 1464.), kojim je papa dao u koncesiju Mletačkoj Republici apostolske desetine u svrhu financijske pomoći u ratu s Osmanlijama, apostolski sakupljači u Veneciji (redovito nuncij, mletački patrijarh i mletački biskupi) usko su surađivali s mletačkom vladom pri prikupljanju desetina

iz nad/biskupija na području dominija. Apostolskim sakupljačima pomagali su podsakupljači (*subcollectores apostolici*), po jedan u svakoj nad/biskupiji. Na temelju istraženog arhivskog gradiva u radu se nastojalo prikazati izbor, djelovanje i dužnosti podsakupljača papinske desetine u dalmatinskim biskupijama u ranome novom vijeku. Razvidno je da su tu službu vršili mahom učeni i najprikladniji članovi dalmatinskih kaptola, sve do izrade novoga katastrika 1773. godine, kada su državne vlasti preuzele potpunu kontrolu nad oporezivanjem crkvenih dobara te na tu službu češće postavljali svjetovne dužnosnike. Služba podsakupljača desetine bila je zahtjevna, s obzirom na to da su bili dužni prikupljati podatke i kontrolirati prihode i rashode svih crkvenih nadarbina na području svoje nadležnosti te sukladno odredbama središnjice u Veneciji dva puta godišnje pobirati desetinu. Nerijetko su se susretali s poteškoćama, napose oko naplate i čestih zahtjeva nadarbenika za izuzećem od plaćanja. U tome su imali pomoć mletačkih predstavnika vlasti u dalmatinskim komunama, koji su ujedno nadzirali njihov rad. Za svoj su trud imali pravo na proviziju u visini od dva posto od prikupljene desetine u svojoj nad/biskupiji. Iako su podsakupljači prvenstveno bili crkveni ljudi, odgovorni apostolskim sakupljačima i magistraturi u Veneciji, ipak je njihovo djelovanje uvelike bilo uvjetovano odlukama državnih vlasti. Stoga se može zaključiti da su podsakupljači papinske desetine u dalmatinskim biskupijama u ranome novome vijeku pobirali crkveni novac u korist državne blagajne – na temelju sporazuma Svete Stolice i Mletačke Republike – te su analogno tomu vršili jednu službu (po)služili dvojici gospodara.

SUBCOLLECTORES APOSTOLICS IN DALMATIAN DIOCESES IN THE EARLY MODERN AGE (16TH-18TH CENTURIES)

Summary

The archival material of the Venetian magistracy Soprintendenti alle Decime del Clero is a valuable historical source for the study of the ecclesiastical economic history of Dalmatian dioceses during the Venetian administration in the early modern age. The above-mentioned magistracy belonged to the state financial bodies, and its basic task, since its official establishment in 1586, was to regulate fiscal issues in relation to church entities in the territory of the Republic of Venice. On the basis of the study of the documents stored in the fund of the magistracy in the State Archives in

Venice, the paper tried to give a brief historical account of the way of selecting and operating of the sub-collectors of the papal tithe in the Dalmatian arch/dioceses in the early modern age and show the difficulties they encountered. At the end of the paper, a list of the sub-collectors of the papal tithe in the Dalmatian dioceses is presented based on the extracted data in the researched archive files.

Key words: sub-collectors of papal tithe, Dalmatian arch/diocese, early modern age, Republic of Venice.